

KLAIPĖDOS KRAŠTO PRAMONĖS IR PREKYBOS RŪMAI

Tarpukario metais Klaipėdos krašte veikę Pramonės ir prekybos rūmai buvo įsteigti anksčiau nei Lietuvos pramonės ir prekybos rūmai Kaune – jau 1919 metais. Jie atsirado reorganizavus 1822–1919 m. veikusią Klaipėdos pirklių korporaciją, kuri savo ruožtu kildinasi iš 1597 m. įsteigtos Klaipėdos pirklių gildijos. Tik įsisteigę, Klaipėdos prekybos rūmai (kaip, beje, ir analogiška institucija Dancige) savo instituciniu pirmtaku laikė pirklių korporaciją, kurios šimtųjų sukurtiųjų iškilmingą minėjimą surengė 1922 m. gegužės 22 d.¹ Tuomet vietos spaudoje paskelbtuose proginiuose tekstuose iki korporacijos įsteigimo laikų veikusi Klaipėdos pirklių gildija kiek ironiškai buvo vadinama *uralte* (vok. senovine, priešistorine) institucija, nors buvo didžiuojamasi tuo, kad jos privilegijos esą siekusios 1464 metus² (ši data nepagrįsta, iš tiesų Klaipėdos pirklių gildija pirmąją privilegiją gavo 1597 m. spalio 12 d.³). Tiesa, jau vėlesniuose Klaipėdos prekybos rūmų parengtuose leidiniuose⁴ senosios pirklių gildijos istorija buvo pristatoma gerokai adekvačiau, ir tai, atrodo, galima būtų laikyti tam tikru susitapatinimo kaitos liudijimu.

Klaipėdos pirklių korporacijos pertvarkymo į Prekybos rūmus klausimas buvo subrendęs seniau, nei 1919 m. Šia linkme buvo judama dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą: pvz., jau 1911 m. buvo išplėsta Klaipėdos pirklių korporacijos apimama teritorija, įtraukiant į ją ir Šilokarčemos (dab. Šilutė) apskritį. Visgi bendrame Vokietijos ir Prūsijos (kaip sudėtinės Vokietijos dalies), kuriai iki 1920 m. priklausė Klaipėda, kontekste korporacijos reorganizavimas į Prekybos rūmus buvo palyginti vėlyvas. Didėjant naujų gamybos šakų skaičiui ir tuo pačiu poreikiui atstovauti besiplečiančias verslo sferas, modernios verslo interesams atstovavusios organizacijos Prūsijoje buvo pradėtos steigti jau XIX amžiuje. Kone pirmasis prekybos rūmų steigimo tvarką Prūsijoje reglamentavęs potvarkis buvo išleistas dar 1848 m.⁵ 1870 m. vasario 24 d. priimtas naujas įstatymas dėl prekybos rūmų⁶, reglamentavęs tokio pobūdžio institucijų steigimąsi ir veiklą Prūsijos karalystėje. Įstatyme buvo nustatytos prekybos rūmų funkcijos, steigimo tvarka, narystės rūmuose kriterijai ir pagrindiniai rūmų veiklos organizavimo principai. Naujos tokio pobūdžio įstaigos, remiantis juo, galėjo būti steigiamos gavus Prekybos ministerijos sankciją. Žinoma, kad 1870–1897 m. laikotarpiu Prūsijoje buvo įsteigta iš viso 15 naujų prekybos rūmų, be to, daugelyje

¹ Hundert Jahre Korporation der Kaufmannschaft zu Memel // Memeler Dampfboot, 1922 05 23, Nr. 119.

² Aus der Geschichte der Korporation der Kaufmannschaft zu Memel // Memeler Dampfboot, 1922 05 23, Nr. 119.

³ Sembritzki, Johannes. Geschichte der Königlich Preussischen See- und Handelsstadt Memel. Memel, 1900, S. 89–90.

⁴ Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft in Memel: von ihren Anfängen bis zur Gegenwart. [Memel, 1929] Upplands Väsby, 2003.

⁵ Verordnung über die Errichtung von Handelskammern // Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten, 1848, S. 63.

⁶ Gesetz über die Handelskammern // Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten, 1870, Nr. 10, S. 134; Central-Organ für das deutsche Handels- und Wechselrecht. Hrsg. von W. Hartmann. Neue Folge, Bd. 6. Elberfeld, 1870, S. 285–290.

vieta į prekybos rūmus buvo tarpusavyje sujungtos anksčiau egzistavusios pirklių korporacijos⁷. Tačiau 1870 m. įstatymas dar nebuvo taikomas pirklių korporacijoms, veikusioms Berlyne, Štetine, Magdeburge, Tilžėje, Karaliaučiuje, Dancige, Klaipėdoje ir Elbinge. 1897 m. rugpjūčio 19 d. priėmus naują šio įstatymo redakciją⁸, joje buvo tiksliau apibrėžti rūmų narių rinkimo principai, narių mokesčiai ir kiti įsipareigojimai. Naujoji redakcija suteikė prekybos rūmams juridinio asmens statusą ir naujų funkcijų, tarp kurių buvo ekspertų prisaikdinimas, produktų kilmės sertifikatų išdavimas, be to, prekybos rūmai, remiantis šia įstatymo redakcija, turėjo prisidėti pildant prekybos registrą.

Klaipėdos pirklių korporacija buvo pertvarkoma į Prekybos rūmus, remiantis būtent šiuo įstatymu. Pirmojo pasaulinio karo metais iškilus tokio pertvarkymo klausimui, pirklių korporacijos narių nuomonės dėl to, ar tai būtų naudinga, iš pradžių nebuvo vieningos⁹. Visgi 1918–19 m. derybų, vykusių tarp Prūsijos Prekybos ministerijos ir Klaipėdos pirklių korporacijos pirmininko Louiso Jahno, metu buvo susitarta dėl pagrindinių reorganizacijos principų ir parengti atitinkami metmenys. Pati reorganizacija įvykdyta 1919 m. rudenį. 1919 m. rugsėjo 24 d. posėdyje Pirklių korporacijos taryba vienbalsiai priėmė reorganizacijos pasiūlymus, o spalio 1 d. taip pat vienbalsiai priėmė Reorganizavimo statutą ir Prekybos rūmų rinkimų statutą. Kitą dieną už šiuos dokumentus neeiliniame generaliniame susirinkime balsavo Pirklių korporacija, o 1919 m. spalio 11 d. juos patvirtino Prūsijos vyriausybės prekybos ir amatų ministras Otto Fischbeck.¹⁰

Reorganizavimo statutas iš pradžių menkai išplėtė buvusios korporacijos veiklos apimtį, bet užfiksavo naują organizacijos statusą. Pirminis Rūmų pavadinimas, remiantis 1919 m. reorganizavimo statutu, buvo Klaipėdos prekybos rūmai (*Handelskammer Memel*). Jų veiklos teritorija, kaip ir anksčiau, apėmė Klaipėdos miesto ir Klaipėdos bei Šilokarčemos kaimiškas apskritis. Iš viso turėjo būti renkama 20 Rūmų narių, iš kurių 18 – pirmoje rinkimų apygardoje (Klaipėdos miesto ir kaimiškoje apskrityse), likę du – antroje rinkimų apygardoje (Šilokarčemos apskr.). Pirmoje rinkimų apygardoje renkami Rūmų nariai atitinkamai skirstėsi į keturias rinkimų grupes: 1) pramonės įmonių atstovus; 2) didmeninės prekybos atstovus; 3) bankų, agentūrų, draudimo ir susisiekiimo sferų atstovus; 4) mažmeninės prekybos atstovus¹¹.

1920 m. pradžioje įsigaliojus Versalio taikos sutarčiai, Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos ir perduotas laikinam Antantės valstybių administravimui, kurį sąjunginių valstybių vardu vykdė Prancūzijos paskirtas atstovas. Dėl krašto atskyrimo nuo Vokietijos į šiaurę nuo Nemuno buvusioje teritorijoje, anksčiau priklausiusioje Tilžės ir Ragainės apskritimis, buvo sudaryta nauja Pagėgių apskritis, kurios atsiradimas paskatino ne tik išplėsti renkamų Prekybos rūmų narių skaičių nuo 20 iki 24 (Pagėgių apskričiai suteikti du atstovai, Šilokarčemos apskr. atstovavimas išplėstas nuo dviejų iki keturių narių), bet ir pakeisti Rūmų pavadinimą į Klaipėdos

⁷ Bremer, Heinz. Kammerrecht der Wirtschaft. Berlin, 1960, S. 7.

⁸ Gesetz über die Handelskammern // Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preußischen Staaten, 1897, S. 343.

⁹ Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 40.

¹⁰ Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 40-41.

¹¹ Statuto tekstą žr.: Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 41-44.

krašto prekybos rūmus (*Handelskammer für das Memelgebiet*). Šie pokyčiai buvo įtvirtinti 1921 m. liepos 2 d. priimtuose ir liepos 18 d. Prancūzijos vyr. komisaro Jeano Gabrielio Petisné patvirtintuose atnaujintuose Prekybos rūmų įstatuose¹².

Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, 1923 m. rugsėjo 12 d. Prekybos rūmai priėmė naujus įstatus, direktorijos patvirtintus rugsėjo 20 d.¹³, pagal kuriuos narių skaičius buvo dar sykį padidintas iki 28. Iš jų 20 turėjo būti renkama Klaipėdos mieste ir apskrityje, 5 – Šilokarčemos (Šilutės) apskr., 3 – Pagėgių apskr. Visose trijose apygardose, kaip ir 1921 m. įstatuose, atstovai skirstėsi į keturias aukščiau minėtas rinkimų grupes.

Paskutinis Rūmų įstatų keitimas tarpukario metais priimtas 1928 m. kovo 14 d. Prekybos rūmų sprendimu, direktorijos patvirtintu balandžio 14 d.¹⁴ Tuomet buvo pakeistas Rūmų pavadinimas – juos pradėta vadinti Klaipėdos krašto pramonės ir prekybos rūmais (*Industrie- und Handelskammer für das Memelgebiet*).

Rūmų rinkimai ir veiklos organizavimas. Klaipėdos prekybos rūmai turėjo būti renkami vadovaujantis visuotinių, lygių, tiesioginių ir slaptų rinkimų principais. Rūmus išrinkus, trečdalis jų narių (iš pradžių šešių, nuo 1921 m. – aštuonių narių) vietos kas dveji metai likdavo vakuojančios, ir šį trečdalį reikėdavo rinkti iš naujo. Pirmieji tokie rinkimai Rūmų atstovaujamoje teritorijoje įvyko 1919 m. lapkričio 25 d. Nuo to laiko tokie rinkimai vykdavo kas dveji metai (1921, 1923, 1925 ir t. t.), paprastai gruodžio mėnesį.

Esminiai Rūmų veiklos klausimai buvo sprendžiami visuotinio susirinkimo (*Vollversammlung*), kurį sudarydavo visi Rūmų nariai, metu. Vykdomasis Rūmų veiklos organas buvo prezidiumas, kurį visuotinis susirinkimas, paprastai susirinkdavęs sausio pradžioje, rinko iš savo tarpo. Prezidiumą sudarė prezidentas, du viceprezidentai ir du išdininkai (*Schatzmeister*). Pirmuoju Rūmų prezidentu 1919 m. gruodžio 12 d. įvykusio steigiamojo Rūmų posėdžio metu buvo išrinktas pirklys, Danijos ir Portugalijos vicekonsulas Klaipėdoje Henry Schmāling, kuris dėl sveikatos priežasčių jau 1920 m. liepą savo pareigų atsisakė. Po jo Rūmams vadovavo: stambus medienos pramonininkas ir vietos politikas Joseph Kraus (1920 VII–1927 I), laivininkystės bendrovės savininkas, medienos pramonininkas ir prekybininkas Louis Jahn (1927 I–1932), malimo verslo pramonininkas Arno Jahn (nuo 1932 rudens laikinai, 1933 I–1936 I), kolonijinių prekių ir anglių prekybininkas-didmenininkas Kurt Scharffetter (1936 I–1939). Pirmojo viceprezidento pareigas užėmė: Joseph Kraus (1920 I–VII), Paul Schulz (1920 VII–1924), Richard Krips (1924–1931), Kurt Scharffetter (1931 I–1936 I), William Falk (1936 I–1939); antrojo viceprezidento: Nathan Nafthal (1920–1923), Bernhard Hennig (1923 V 25–1925), Adam Vorbeck (1925–1927, 1928–

¹² Įstatų tekstą žr.: Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 45-46.

¹³ Įstatai Klaipėdos Krašto Prekybos Rūmams (Kamarai) // Klaipėdos Krašto Waldžios Žinios, 1923 10 19, Nr. 110, p. 901–902.

¹⁴ Klaipėdos Krašto Prekybos Rūmų įstatų pakeitimas // Klaipėdos Krašto Waldžios Žinios, 1928 04 23, Nr. 35, p. 193.

1931), Kurt Schmidt (1927–1928), Arno Jahn (1931 I–1933 I), Karl Rieth (1933 I–1936 I), Paul Klemke (1936 I–1939)¹⁵.

Savo veiklą Rūmai vykdė ir per komitetus, kurie buvo sudaromi iš Rūmų narių. Kiekviename komitete buvo nuo dviejų iki septynių narių, o tie patys nariai priklausydavo išsyk keliems komitetams. Pvz., 1921 m. duomenimis¹⁶, veikė šie Prekybos rūmų komitetai: 1) pirklių korporacijos plantacijos administravimo; 2) pirklių korporacijos fondų; 3) svorių ir matų įstaigos administravimo; 4) Prekybos rūmų nuosavybės administravimo; 5) arbitražinio ginčų sprendimo; 6) ledo laužimo tarnybos; 7) medienos prekybos; 8) anglių prekybos; 9) Klaipėdos pramonės; 10) maisto produktų ir kolonijinių prekių didmeninės prekybos; 11) javų prekybos; 12) susisiekiimo reikalų; 13) kolonijinių prekių mažmeninės prekybos; 14) manufaktūrinių prekių prekybos; 15) uosto, laivybos ir laivų judėjimo reikalų; 16) kasos revizijos; 17) Klaipėdos prekybos ir pramonės vystymo. Be to, du Rūmų išrinkti atstovai dalyvavo pirklių kvalifikacijos tobulinimo mokyklos kuratoriume; šeši atstovai sudarė Tilžės medienos matavimo tarnybos priežiūros komisiją. Dalis Rūmų narių užėmė prekybos teisėjų arba jų pavaduotojų pareigas, dalis nuolat atliko atskirų verslo sričių ekspertų funkcijas; du nariai – medienos brokerio ir prekybos maklerio bei jo pavaduotojo funkcijas; dar vienas atliko dispečerio funkcijas. Komitetų skaičius nebuvo pastovus. Pvz., 1927 m. balandį buvo išrinkti tik septyni komitetai: fondų administravimo; svorių ir matų įstaigos administravimo; Prekybos rūmų nekilnojamojo turto administravimo; pirklių kvalifikacijos tobulinimo mokyklos; Tilžės medienos matavimo tarnybos; uosto ir laivybos; Garbės taryba¹⁷.

Kai kurie Rūmų veiklos aspektai. Jungdami svarbiausius Klaipėdos krašto pramoninkus ir prekybininkus, visą savo veiklos laikotarpį Rūmai buvo ne tik viena įtakingiausių organizacijų Klaipėdos krašto ekonomikoje, bet ir darė įtaką krašto lygmenyje priimamiems politiniams sprendimams. Didžiausią politinį svorį Rūmai buvo įgiję Prancūzijos administravimo laikotarpiu (1920–23 m.), kai jų nariai sugebėjo išnaudoti krašte susidariusį realios galios vakuumą: Klaipėdos krašto Valstybės tarybos viceprezidentas, faktiškai dominavęs jos veikloje, buvo Prekybos rūmų prezidentas J. Kraus, kuris liko įtakinga politine figūra ir kraštą prijungus prie Lietuvos (1925–27 m. pirmojo seimelio pirmininkas). Prancūzijos administravimo laikotarpiu pagrindinės Rūmų veiklos pastangos buvo nukreiptos į siekį atkurti laisvą prekybą, paversti Klaipėdos uostą konkurencingu kaimyninių uostų, ypač Karaliaučiaus, kontekste. Todėl išsikristalizavus projektui Dancigo pavyzdžiu paskelbti Klaipėdos kraštą laisvąja valstybe, Rūmai šią idėją entuziastingai rėmė. Antai 1922 m. gegužę, minint Klaipėdos pirklių korporacijos šimtmetį, Prekybos rūmų

¹⁵ Adreßbuch des Memelgebietes für Handel, Gewerbe und Landwirtschaft 1921. Memel, 1921, S. 10; Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 44, 69; Adressbuch für die See- und Handelsstadt Memel, 1926. Memel, 1926, 4. Teil, S. 9; Iš Klaipėdos Prekybos ir Pramonės Rūmų veikimo // Tautos ūkis, 1931, Nr. 1, p. 25; Klaipėdos Prekybos ir Pramonės Rūmų susirinkimas // Tautos ūkis, 1932, Nr. 1, p. 23; Naujas Klaipėdos Prek. ir Pram. Rūmų prezidiumas // Tautos ūkis, 1933, Nr. 1, p. 28; Klaipėdos miesto adresų knyga / Adressbuch der Stadt Memel 1935. Klaipėda/ Memel, 1935, IV dalis, p. 10; Kurt Scharffetter Präsident der Handelskammer // Memeler Dampfboot, 1936 01 25, Nr. 21; Lietuvos telefonų abonentų sąrašas 1937 metams. Kaunas, 1937, p. 338; Lietuvos telefonų abonentų sąrašas 1938. Kaunas, 1938, p. 225; Lietuvos telefonų abonentų sąrašas 1939. Kaunas, 1939, p. 244.

¹⁶ Adreßbuch des Memelgebietes für Handel, Gewerbe und Landwirtschaft 1921. Memel, 1921, S. 10-13.

¹⁷ Volversammlung der Handelskammer // Memeler Dampfboot, 1927 04 03, Nr. 79.

prezidentas J. Kraus sveikinimo kalboje teigė, kad dėl kultūrinių, teisinių ir ekonominių priežasčių Prekybos rūmai siekė ir toliau sieks, kad Klaipėdos kraštas būtų paskelbtas laisvąja valstybe¹⁸. Pereinamuoju laikotarpiu Rūmai stengėsi užtikrinti verslo plėtojimo Klaipėdos krašte perspektyvas. Jiems pavyko pasiekti, kad Klaipėdos kraštas toliau būtų aprūpinamas Vokietijos žaliavomis, pusfabrikačiais ir gaminiais, taip pat maisto produktais tokiomis kainomis, kurios Vokietijoje buvo taikomos vidaus, o ne išorės rinkai¹⁹. Kita vertus, atskyrimas nuo Vokietijos reiškė naujos muitų sienos atsiradimą, be to, būtinybę sukurti vietinę mokesčių surinkimo sistemą. Šiuo klausimu 1920 m. gruodį Rūmai parengė pagrindinius krašto muitų ir finansų reformos metmenis, kurių projektas įsigaliojo 1921 m. pradžioje²⁰. Laisvosios valstybės sukūrimo perspektyvos puoselėjimas, prie kurio, kaip minėta, prisidėjo ir Prekybos rūmai, sudarė labai palankų verslo plėtojimuisi klimatą, kurį liudytų ir tai, kad prekybos bendrovių skaičius vien tik Klaipėdos mieste 1919–22 m. išaugo nuo 425 iki 846²¹. Patys Prekybos rūmai šiuo atveju vaidino lemiamą vaidmenį derybose, kuriose buvo siekiama sudaryti prekybos susitarimus su Vokietija, Lietuva ir galiausiai su Lenkija²². Ypač naudingas, Rūmų požiūriu, buvo 1922 m. balandžio 27 d., tarpininkaujant Lenkijos konsului Klaipėdoje, sudarytas prekybos susitarimas su Lenkija²³, kadangi būtent Lenkiją įtakingiausi vietos prekybininkai traktavo kaip perspektyviausią Klaipėdos uosto ekonominį užnugarį.

Kita vertus, suartėdami su Lenkija, Klaipėdos prekybininkai užsitraukė Vokietijos ir Lietuvos nemalonę. Abi valstybės paskelbė Klaipėdos krašto ekonominę boikotą: Vokietija tai padarė išsyk po to, kai Lenkija ratifikavo minėtą prekybos susitarimą²⁴, Lietuva – kiek vėliau, siekdama muitų unijos su Klaipėdos kraštu. Šis abiejų kaimynių spaudimas, kaip ir Vokietijos ūkio krizė, didelių perspektyvų krašto ekonomikai neteikė. Siekius bent iš dalies atsiriboti nuo 1922 m. antroje pusėje žaibišku greičiu įvykusio Vokietijos markės nuvertėjimo liudijo Prekybos rūmų žingsnis išleisti specialią Klaipėdos krašto „sunkmečio pinigų“ (vok. *Notgeld*) emisiją (emisijos dydis 21 175 mln. markių²⁵).

Didesnių pokyčių į Prekybos rūmų veiklą įnešė Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos. 1923 m. vasario 16/17 d. Ambasadorių konferencija perdavė suvereno teises į Klaipėdos kraštą Lietuvos Respublikai. Krašto prijungimas prie Lietuvos reiškė, kad atkrito muitų sienos su Lietuva klausimas, kraštas buvo integruotas į Lietuvos muitų ir akcizų erdvę, ilgam laikui buvo sustabdytas susisiekimas geležinkeliu su Vokietija. Visa tai pranašavo Rūmų vaidmens kaitą.

¹⁸ Hundert Jahre Korporation der Kaufmannschaft zu Memel // Memeler Dampfboot, 1922 05 23, Nr. 119.

¹⁹ Willoweit, Gerhard. Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebiets. Bd. 2. Marburg an der Lahn, 1969, S. 477.

²⁰ Willoweit. Op. cit., S. 479-480.

²¹ Willoweit. Op. cit., S. 484.

²² Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 47.

²³ Klaipėdos delegacija // Lietuva, 1922 04 04, Nr. 77 (899), p. 2; Lenkijos–Klaipėdos sutartis // Lietuvos žinios, 1922 05 15, Nr. 62, p. 1.

²⁴ Plg. Der Memelländische Wirtschaftsvertrag mit Polen // Memeler Dampfboot, 1922 06 22, Nr. 143; Die deutschen Ausführmaßnahmen gegen das Memelgebiet // Memeler Dampfboot, 1922 06 23, Nr. 144; Der deutsche Wirtschaftskrieg gegen das Memelgebiet? // Memeler Dampfboot, 1922 06 24, Nr. 145.

²⁵ Willoweit. Op. cit., S. 485-486.

Be to, pagal 1924 m. Paryžiuje sudarytą Klaipėdos krašto konvenciją kraštas Lietuvos sudėtin buvo inkorporuotas suteikiant jam palyginti dideles autonomijos teises. Prekybos rūmų, kaip ir kitų krašto verslo sluoksnių interesams atstovaujančių organizacijų, veiklos Konvencija atskirai neapibrėžė. Tuo tarpu prekybos srityje centro ir autonomijos institucijų kompetencija buvo padalinta: prekybos teisė, bankų, biržų ir draudimo įstaigų organizacijos reglamentacija liko Klaipėdos krašto institucijų kompetencijoje, tačiau buvo nurodyta, kad visos kredito, biržų ir draudimo įstaigų operacijos turi būti reguliuojamos bendrų Lietuvos Respublikos įstatymų; tiesioginių ir netiesioginių mokesčių ėmimas paliktas autonomijos kompetencijai, tačiau muitų, akcizų, vartojimo mokesčių ir monopolijų prabangos prekėms nustatymo teisė – centro kompetencijai. Lietuvos Respublikos kompetencijai taip pat buvo priskirta prekių ir kainų judėjimo bei gamybos ir prekių paskirstymo reglamentacija²⁶.

Tokiu būdu 1925 m. įsigaliojus Konvencijai, formaliai Klaipėdos krašto prekybos rūmai neturėjo keisti nei įstatų, nei veiklos pobūdžio, tačiau neabejotinai neteko dalies įtakos (ypač politinės). Be to, pačioje Konvencijoje užprogramuota nuostata spręsti prekybos reikalus centro ir autonomijos kompetencijų suderinamumo ir susitarimo paieškų keliu nori nenori vertė Klaipėdos rūmus ieškoti kontaktų ir bendradarbiavimo galimybių Lietuvoje.

Prekybos ir pramonės rūmų įsteigimas Kaune 1925 m. Klaipėdos krašto verslo atstovavimo interesams tuometinėje Lietuvos sostinėje buvo itin svarbus. Pragmatiniam požiūriui imant viršų, tarp abiejų rūmų išsyk užsimezgė palankūs dalykiško bendradarbiavimo santykiai, kurie, kaip teigė patys Klaipėdos prekybos rūmai²⁷, vis labiau ir labiau įgavo kolegialų pobūdį, kadangi prieštaravimų galimybės tarp abiejų interesų pusių ekonomikos srityje vis mažėjo. Abeji rūmai gana dažnai stengdavosi visiškai suderinti savo siūlymus vyriausybei ekonomikos srityje. Tiesa, šis bendradarbiavimas formaliai taip ir nebuvo institucionalizuotas. Tik 1930 m. pavasarį abeji rūmai oficialiai paskyrė po du atstovus: klaipėdiečiai – Kaunan ir atvirkščiai²⁸. Klaipėdos rūmų atstovas Paul Schulz pirmąkart dalyvavo Kauno Prekybos ir pramonės rūmų plenumo posėdyje 1930 m. rugpjūčio 27 d.²⁹ Abipusis atstovų delegavimas leido greičiau ir efektyviau spręsti įvairūs smulkius, einamuosius klausimus, derinti pozicijas ir t. t. Kaip šis bendradarbiavimas pakrypo po to, kai 4-ajame dešimtmetyje ypač susikomplicavo Klaipėdos krašto ir Lietuvos santykiai, kol kas nėra tirta. Iš tiesų daugelis Klaipėdos rūmų santykių su Kauno rūmais aspektų dar reikalauja gilesnių tyrimų.

Rūmų būstinė ir turtas. Pagrindinė Klaipėdos prekybos rūmų būstinė buvo biržos pastatas Klaipėdoje. Be to, 1921 m. pab. Prekybos rūmai atidarė filialą Šilokarčemoje³⁰ (įsteigus filialą Šilutėje, vietos pirkliai galėjo vietoje gauti leidimus verstis daugelio prekių (išskyrus valgomosios

²⁶ Plg. Valsonokas, Rudolfas. Klaipėdos problema. Klaipėda, 1932, p. 204–209; Robinzonas, Jokūbas. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras. T. 1. Kaunas, 1934, p. 386–387.

²⁷ Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 51.

²⁸ Prekybos ir pramonės rūmų susirinkimas (š. m. kovo 27 d.). // Tautos ūkis, 1930, Nr. 4, p. 126.

²⁹ Prekybos ir pramonės rūmų plenumo posėdis // Tautos ūkis, 1930, Nr. 9, p. 264.

³⁰ Errichtung einer Zweigstelle der Memeler Handelskammer in Heydekrug // Baltika, 1921, Nr. 12, S. 178.

druskos, statybos, sprogstamųjų medžiagų, ginklų ir amunicijos) importo bei eksporto prekyba). Didžioji dalis Rūmams priklaususio turto buvo paveldėta iš iki tol veikusios Klaipėdos pirklių korporacijos. Reorganizacijos metu iš pirklių korporacijos buvo perimtas šis turtas ir institucijos: 1) pirklių našlių prieglauda; 2) J. L. Wienerio pirklių prieglauda; 3) J. L. Wienerio fondas; 4) biržos pastatas Klaipėdoje; 5) Klaipėdos svorių ir matų įstaiga; 6) pirklių korporacijos plantacija (*Plantage*); 7) jūros locmanų našlių ir ugdymo kasos³¹. 1929 m. duomenimis³², Rūmams priklausė šis turtas:

a) nekilnojamasis turtas: pagrindinė Rūmų būstinė – biržos pastatas Dangės upės krantinėje (statytas 1776–77, perstatytas 1856–57 ir 1907–08 m., neišlikęs, nugriautas 1945–47 m.), gyvenamasis namas dab. adresu S. Nėries g. 6 (statytas 1922 m., išlikęs), poilsio namai Kopgalyje (statyti 1927–28, neišlikę, nugriauti pokario metais);

b) fondai: Pirklių našlių fondas (įsteigtas 1797 m.) kartu su jam priklausiusiu prieglaudos pastatu dab. adresu S. Daukanto g. 28 (statytas 1877 m., išlikęs), Julijaus Ludwigo Wienerio pirklių fondas (įsteigtas 1862 m.) kartu su jam priklausiusiu prieglaudos pastatu dab. adresu Herkaus Manto g. 23 (statytas 1863 m., išlikęs).

Rūmų panaikinimas. 1939 m. kovą, priėmusi Vokietijos ultimatumą, Lietuva neteko Klaipėdos krašto. Jau 1939 m. pavasarį buvo žengti svarbiausi žingsniai integruojant naujai į Vokietijos sudėtį įjungtą teritoriją, įskaitant krašto ūkio sričių integravimą į Rytų Prūsijos provincijos ūkio struktūrą. Kadangi dar 1932 m. visi iki tol atskiruose Rytų Prūsijos provincijos miestuose veikę rūmai buvo sujungti į bendrą organizaciją – Rytų Prūsijos pramonės ir prekybos rūmus, vėliau pertvarkytus į bendrus rūmus Rytų ir Vakarų Prūsijos provincijoms (*Industrie- und Handelskammer für die Provinz Ost- und Westpreußen*), prie jų buvo prijungti ir Klaipėdos krašto pramonės ir prekybos rūmai, prarasdami savo savarankiškumą³³. Klaipėdos krašto rūmus panaikinus, Klaipėdoje, senosiose jų patalpose, Antrojo pasaulinio karo metais veikė tik kontora, aptarnavusi Klaipėdos apygardos reikalus. Jos pirmininku 1942 m. nurodomas žuvų prekybininkas didmenininkas Emil Suhr³⁴.

KLAIPĖDOS KRAŠTO AMATŲ RŪMAI

Kitaip nei Lietuvoje, kur vidutiniam ir smulkiajam verslui pradėta atstovauti tik 1936 m. reorganizavus Lietuvos prekybos ir pramonės rūmus į Prekybos, pramonės ir amatų rūmus³⁵, Klaipėdos krašte jau nuo 1921 m. veikė atskiri Amatų rūmai, kurie instituciškai niekuomet nebuvo sujungti su Klaipėdos krašto pramonės ir prekybos rūmais.

³¹ Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 43.

³² Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft..., S. 52-55.

³³ Plg. Organisation der gewerblichen Wirtschaft im Memelgebiet // Memeler Dampfboot, 1939 05 14, Nr. 110.

³⁴ Einwohnerbuch für die Stadt- und Landkreis Memel. Memel, 1942, 3. Teil, S. 11; 4. Teil, S. 68.

³⁵ Naujieji prek., pram. ir amatų rūmai // Lietuvos aidas, 1936 07 10, Nr. 312 (2928), p. 4.

Kaip ir Prekybos rūmai, Amatų rūmai Klaipėdos krašte buvo steigiami vadovaujantis Vokietijos įstatymais: 1869 m. Šiaurės Vokietijos Sąjungoje priimtų Verslo taisyklių 1883 m. liepos 1 d. redakcija³⁶ ir 1897 m. birželio 26 d. priimtu vadinamuoju Amatininkų įstatymu³⁷. Direktorijos iniciatyva Klaipėdos krašto amatų rūmai buvo įsteigti 1921 m. vasario 9 d. Prancūzijos vyr. komisaro Klaipėdos kraštui potvarkiu³⁸. Tų pačių metų vasario 16 d. direktorija patvirtino Amatų rūmų ir Pameistrių tarybos rinkimų taisyklės³⁹. Galiausiai 1921 m. kovo 2 d. direktorija priėmė Klaipėdos krašto amatų rūmų (*Handwerkskammer für das Memelgebiet*) statutą⁴⁰.

1930 m. rugpjūčio 7 d. Klaipėdos krašto seimeliui priėmus senųjų Vokietijos Reicho Verslo taisyklių pataisas⁴¹, 1931 m. birželio 20 d. direktorija patvirtino naujas Statuto ir Amatų rūmų rinkimų taisyklių redakcijas⁴², o 1932 m. liepos 23 d. patikslino, kad remiantis naujuoju Statutu, turi būti renkama ir Pameistrių taryba, panaikindama 1921 m. patvirtintas taisyklės⁴³.

Amatų rūmų veikla apėmė visą Klaipėdos krašto teritoriją. Remiantis Statutu, pagrindinės Rūmų funkcijos buvo atstovauti krašto amatininkų interesams ir užtikrinti amatininkystės kokybę Klaipėdos krašte. Vykdydami šias funkcijas, Rūmai turėjo teisę: 1) reglamentuoti amatininkystės mokinių reikalus; 2) prižiūrėti, kad vykdant amatininkų apmokymus, būtų laikomasi galiojančių instrukcijų; 3) patarti valstybės ir vietos lygmens tarnyboms amatų vystymo ir kitais su amatininkyste susijusiais klausimais; 4) aptarti ir perduoti valdžios institucijoms savo pageidavimus ir reikalavimus, susijusius su amatininkyste; 5) sudaryti egzaminavimo komisiją, priimančią pameistrių egzaminus; 6) sudaryti komisiją, kuri spręstų skundus dėl egzaminavimo komisijos nutarimų. Be to, Rūmai galėjo steigti ir prižiūrėti amatų mokyklas, steigti meistrų kvalifikacijos tobulinimo kursus, rengti parodas ir t. t. Remiantis naująja 1931 m. Statuto redakcija, Rūmų teisės ir funkcijos buvo išplėstos: nustatyta, kad Rūmai galėjo viešai paskirti ir prisaikdinti ekspertus, kurie teiktų ekspertizes apie amatininkų pristatytų prekių ir atliktų darbų kokybę ir apie už tai reikalaujamų kainų atitinkamumą; vesti Amatų registrą, į kurį būtų įrašomi visi verslininkai, Amatų rūmų veiklos teritorijoje savarankiškai užsiimantys amatu.

Rūmų rinkimai ir veiklos organizavimas. Vadovaujantis 1921 m. patvirtintomis Rūmų rinkimų taisyklėmis, Rūmus sudarė dvylika narių, iš kurių devynis galėjo rinkti amatininkų kuopos (septynis Klaipėdos mieste ir apskr., du – Šilutės ir Pagėgių apskr.), tris – verslo draugijos ir kiti

³⁶ Gesetz, betreffend Abänderung der Gewerbeordnung // Reichs-Gesetzblatt, 1883, Nr. 15, S. 159-176.

³⁷ Gesetz, betreffend die Abänderung der Gewerbeordnung // Reichs-Gesetzblatt, 1897, Nr. 37, S. 663.

³⁸ Verordnung betreffend Errichtung einer Handwerkskammer für das Memelgebiet // Amtsblatt des Memelgebietes, 1921 02 16, Nr. 19, S. 162.

³⁹ Wahlordnung der Handwerkskammer für das Memelgebiet und ihren Gesellenausschuß // Amtsblatt des Memelgebietes, 1921 03 05, Nr. 27, S. 232-235.

⁴⁰ Satzung der Handwerkskammer für das Memelgebiet // Amtsblatt des Memelgebietes, 1921 03 08, Nr. 28, S. 241-250.

⁴¹ Įstatymas Verslo tvarakai pakeisti (Amato novelė) // Klaipėdos Krašto Valdžios Žinios, 1930 09 17, Nr. 102, p. 820-831.

⁴² Klaipėdos Krašto Amato Rūmų statutas // Klaipėdos Krašto Valdžios Žinios, 1931 07 07, Nr. 76, p. 679-692; Rinkimų tvarka Klaipėdos Krašto Amato Rūmų nariams rinkti // Klaipėdos Krašto Valdžios Žinios, 1931 07 07, Nr. 76, p. 692-698.

⁴³ Paskelbimas apie Rinkimų tvarką Klaipėdos Krašto Amato Rūmų gizelių tarybos nariams rinkti // Klaipėdos Krašto Valdžios Žinios, 1932 08 16, Nr. 104, p. 648.

susivienijimai, kurie siekė vystyti amatininkų verslo interesus ir kurių bent pusė narių buvo amatininkai (iš jų vieną narį Klaipėdos mieste ir apskr., du – Šilutės ir Pagėgių apskr.). Rūmų nariais galėjo tapti 30 metų sulaukę, mažiausiai trejus metus savarankiškai amatu užsiimantys asmenys, turintys teisę mokinti amatų mokinius. Rūmų nariai buvo renkami ketveriems metams, tačiau kas dveji metai pusė narių turėjo būti perrenkami. Kiekvienas narys turėjo turėti savo pavaduotoją. Be to, į Amatų rūmų sudėtį kaip lygiateisiai nariai, turintys patariamąjį balsą, galėjo būti pakviesti daugiausia du ekspertai, kurie nebūtinai turėjo verstis amatu. Remiantis 1931 m. Statuto redakcija, buvo ne tik padidintas iki 16 Rūmų narių skaičius, bet ir pakeistas jų rinkimo principas, atsisakant atstovavimo amatininkų kuopoms ir verslo draugijoms ir vietoje to įvedant atstovavimą verslo šakoms. Pagal naująjį Statutą statybos ir su statyba susijusiam verslui, metalo verslui, maisto produktų verslui, aprangos ir valymo paslaugų verslui turėjo atstovauti po tris Rūmų narius, medienos apdirbimo verslui – du nariai, popieriaus ir spaudos verslui bei tekstilės, odos, kaučiuko ir chemijos verslui – po vieną narį. Be to, narių kadencija buvo pratęsta nuo ketverių iki penkerių metų, o galimas skiriamų į Rūmus ekspertų skaičius padidintas iki keturių.

Pagrindiniai Rūmų veiklos klausimai buvo sprendžiami visuotinio susirinkimo (*Vollversammlung*), kurį sudarydavo visi Rūmų nariai, metu. Šis susirinkimas išklausedavo prezidento ataskaitą, rinkdavo valdybą ir tarybas; skirdavo ekspertus; tvirtindavo biudžetą; patvirtindavo ir priimdavo metines sąskaitas, sankcionuodavo išlaidas, kurios nebuvo numatytos biudžete; sprendavo nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo klausimus; pateikdavo sprendimus ir reikalavimus valdžios įstaigoms; tvirtindavo amatų apmokymo taisykles; iš asmenų, nepriklausančių Rūmams, rinkdavo sekretorių (*Syndikus*); priimdavo nutarimą dėl Statuto pakeitimo ir kt. Vykdomasis rūmų organas buvo valdyba, kurią sudarė pirmininkas (prezidentas) ir keturi nariai (valdybos sudėtis 1931 m. buvo išplėsta iki pirmininko (prezidento) ir penkių narių). Iš savo tarpo valdybos nariai turėjo išsirinkti pavaduotoją ir kasos vedėją. Pirmoji Amatų rūmų valdyba su pirmininku dažytoju (meistru) Karlu Hilpertu priešaky buvo išrinkta 1921 m. birželio 28 d.⁴⁴ Pirmajam Rūmų prezidentui 1925 m. atsistatydinus, jo pareigas perėmė buvęs viceprezidentas mūrininkas ir dailidė (meistras) Wilhelm Richsmeier, kurį išrinko 1925 m. rugsėjo 14 d. įvykęs Rūmų visuotinis susirinkimas⁴⁵. Richtsmeieriui mirus, 1930 m. lapkričio 24 d. visuotinio susirinkimo sprendimu nauju prezidentu buvo išrinktas siuvėjas (vyr. meistras) Wilhelm Rudat⁴⁶. Paskutiniu Amatų rūmų prezidentu (ne vėliau nei nuo 1934 m.; tiksliai vadovavimo pradžios data nenustatyta) tarpukario metais buvo stalius (vyr. meistras) William Sabrowsky.

Be valdybos, Amatų rūmai savo funkcijas vykdė per nuolat veikiančias tarybas. Tai – taryba amatininkystės mokinių reikalams; skundų taryba; sąskaitų tikrinimo taryba. Taip pat Rūmai galėjo skirti savo nutarimų vykdymą prižiūrinčius įgaliotinius, sudaryti specialias tarybas pameistrių egzaminavimo reikalams.

⁴⁴ Bekanntmachung // Amtsblatt des Memelgebietes, 1921 07 06, Nr. 76, S. 637.

⁴⁵ Vollversammlung der Handwerkskammer // Memeler Dampfboot, 1925 09 15, Nr. 216.

⁴⁶ Paskelbimas apie Klaipėdos Krašto Amato Rūmų valdybą // Klaipėdos Krašto Waldžios Žinios, 1931 01 10, Nr. 4, p. 38.

Savo atstovavimo organizaciją turėjo ne tik amatininkai meistrai, bet ir pameistriai (gizeliai). Tai buvo vadinamoji Pameistrių taryba, turėjusi atstovauti pameistrių (gizelių) ir mokinių interesams. Ši taryba, kurią sudarė keturi nariai ir keturi pavaduotojai, buvo renkama kartu su Amatų rūmais ir turėjo su pastaraisiais nuolat bendradarbiauti.

Narystė tiek Amatų rūmuose, tiek ir Pameistrių taryboje buvo laikoma garbės tarnyba, tad atlyginimas už ją atlyginimas mokamas nebuvo.

Rūmų būstinė. Skirtingai nei Prekybos rūmai, kurie perėmė buvusias Klaipėdos pirklių korporacijos patalpas biržoje ir kitą nekilnojamąjį turtą, Klaipėdos krašto amatų rūmai tik 4-ajame dešimtmetyje įsikūrė atskirose patalpose. Vos įsikūrus Rūmams, jų būstinę pirmasis Rūmų prezidentas Karl Hilpert įkurdino savo nuosavame name adresu Roßgartenstraße 1 (pastatas neišlikęs; dabar jo vietoje yra XX a. 4-ajame dešimtmetyje pastatytas namas Vytauto g. 24). Pirmajam prezidentui pasitraukus iš pareigų, Rūmams teko ieškotis naujos būstinės. Kurį laiką (bent iki 1931 m.) Rūmų biuras veikė adresu Palangos g. 3 (pastatas neišlikęs; buvo dab. Atgimimo aikštės teritorijoje). Galiausiai tik 4-ojo dešimtmečio pradžioje Rūmai pasistatė atskirą pastatą tuometinėje Locų (dab. Jūros) gatvėje. 1937–38 m. pastatas buvo išplėstas, įrengiant papildomas patalpas profesinei mokyklai⁴⁷. Tuomet jis įgijo dabartinę išvaizdą. Šiuo metu tai – vienintelis išlikęs Rūmų pastatas Klaipėdoje, Jūros g. 4 (dabar pastate yra Klaipėdos apskrities ligoninės Odos ir venerinių ligų poliklinika).

Rūmų panaikinimas. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos, atskirų krašto smulkių verslininkų interesams atstovaujančių Amatų rūmų, kaip ir Pramonės ir prekybos rūmų atveju, nebeliko. Integruojant kraštą į Rytų Prūsijos provinciją, nuo aneksijos praėjus vos savaitei, 1939 m. kovo 30 d., Rytų Prūsijos amatų rūmai perėmė Klaipėdos krašto Rūmus, kuriuos reorganizavo į apygardos amatininkų broliją (*Kreishandwerkerschaft*) Klaipėdos miestui, Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių apskritims⁴⁸. Balandžio 6 d. buvęs Rūmų prezidentas W. Sabrowsky Rytų Prūsijos amatų rūmų prezidento Waldemaro Magunia'os buvo paskirtas komisariniu apygardos amatų meistru (*Kreishandwerksmeister*)⁴⁹; nuo balandžio 15 d. jis pradėjo šias pareigas eiti nuolat⁵⁰. Panaikinus Pagėgių apskritį, apygardos amatininkų brolijos apimama teritorija buvo sumažinta iki Klaipėdos miesto ir Klaipėdos bei Šilutės apskričių, o gegužės pradžioje naujuoju apygardos amatų meistru paskirtas stalius (vyr. meistras) Erich Kehr⁵¹. Atitinkamai buvusi Amatų rūmų būstinė (*Handwerkskammer*) buvo pavadinta Amatų namais (*Haus des Handwerks*).

⁴⁷ Richtfest bei der Handwerkskammer // Memeler Dampfboot, 1937 11 19, Nr. 271.

⁴⁸ Umwandlung der Handwerkskammer // Memeler Dampfboot, 1939 03 31, Nr. 76.

⁴⁹ Tischlerobermeister Sabrowsky zum kommissarischen Kreishandwerksmeister bestätigt // Memeler Dampfboot, 1939 04 12, Nr. 84.

⁵⁰ Die Führung des Handwerks im Memelland // Memeler Dampfboot, 1939 04 22, Nr. 92.

⁵¹ Tischlerobermeister Erich Kehr mit der Leitung der Kreishandwerkerschaft Memel beauftragt // Memeler Dampfboot, 1939 05 04, Nr. 101.